Saltanatın Kaldırılması

Türk inkılabı, milletimizi **çağdaş uygarlık düzeyine** taşımayı hedefliyordu. Bunun için devlet yönetiminden hukuka, eğitimden ekonomiye ve toplum hayatına kadar her alanda köklü değişiklikler yapıldı. Siyasi alandaki adımların ortak hedefi, **yönetme yetkisini tamamen millete** vermekti (millî egemenlik).

Saltanat: Ülke yönetiminde bir hanedana mensup hükümdarın (padişah, sultan) egemen olmasıdır. Egemenlik **tek kişinin** elindedir, yönetim genellikle babadan oğula geçer.

BUNU UNUTMA

1 Kasım 1922: Saltanat kaldırıldı. **3 Mart 1924:** Halifelik kaldırıldı. İkisini karıştırma!

Tarih	Saltanatın sona erme süreci
16 Mart 1920	Mebusan Meclisinin Misakımillî'yi kabul etmesine tepki olarak İtilaf Devletleri İstanbul'u resmen işgal etti. Başkenti işgal edilen Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığı fiilen sona erdi.
23 Nisan 1920	TBMM Ankara'da açıldı; ulusal iradeye dayalı yeni devletin temeli atıldı.
20 Ocak 1921	Teşkilat-ı Esasiye (1921 Anayasası) ile padişah siyasi, dinî ve hukuki yetkilerden yoksun bırakıldı; saltanat **yok sayıldı**.
11 Ekim 1922	Mudanya Ateşkes Antlaşması ile savaş dönemi sona erdi.
Ekim 1922	İtilaf Devletleri Lozan Konferansı'na **TBMM ile birlikte İstanbul Hükûmetini de** çağırdı; amaç konferansta **ikilik** çıkarıp çıkar sağlamaktı. Tevfik Paşa Hükûmetinin Ankara'ya birlikte katılma teklifi TBMM'de tepki doğurdu.
1 Kasım 1922	Mustafa Kemal'in de aralarında bulunduğu **83 milletvekilinin** önergesiyle halifelik ve saltanat birbirinden ayrıldı, **saltanat kaldırıldı**.

Kaldırılma nedenleri

- Lozan'a İstanbul Hükûmetinin de çağrılması
- Saltanatın **millî egemenliğe aykırı** olması
- Milletin gerçek temsilcisinin TBMM olması
- İstanbul Hükûmetinin İtilaf Devletlerinin güdümünde olması, Millî Mücadele'de bağımsızlığa aykırı davranması
- Ülkede **iki başlı yönetimi** önleme isteği

Sonuçları

- **Osmanlı Devleti resmen sona erdi.**
- Millî egemenliğin önündeki en büyük engel kalktı.
- Yönetimdeki iki başlılık bitti; TBMM tek temsilci oldu.
- TBMM Lozan'a **tek başına** katıldı, ikilik önlendi.
- Halifeliğin siyasi yetkiden ayrılmasıyla **laiklik yolunda ilk adım** atıldı.
- Yeni devlette **rejim ve devlet başkanlığı** sorunu doğdu.

A+ LGS'DE ÇIKABİLİR

Saltanatın kaldırılması **cumhuriyetçilik** (millî egemenlik) ve **laiklik** (halifeliğin siyasetten ayrılması) ilkeleriyle ilgilidir.

Neden halifelik kaldırılmadı?

TBMM, **halkın henüz hazır olmadığını** düşündü ve tepki çekmemek için halifeliği bıraktı. Son padişah **VI. Mehmet Vahdettin**, 17 Kasım 1922'de bir İngiliz gemisiyle İstanbul'dan ayrıldı. Meclis, Osmanlı hanedanından **Abdülmecid Efendi'yi** devlet işlerine karışmamak şartıyla halife seçti. Mustafa Kemal'e göre mesele, "zaten oldubitti hâline gelmiş bir gerçeği kanunla ifade etmek"ti.

Saltanat üç adımda bitti

16.3.1920 İstanbul işgal edildi: **fiilen** bitti.
20.1.1921 1921 Anayasası ile **yok sayıldı**.
1.11.1922 TBMM kararıyla **hukuken** kaldırıldı.

Padişah ve halife ayrıldı

1922 öncesi Padişah hem **sultan** hem **halifeydi**.
18.11.1922 Abdülmecid yalnız **halife** seçildi.
3.3.1924 **Halifelik** de kaldırıldı.

Ankara Başkent Oluyor

Başkent tartışması

Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra İtilaf Devletleri **6 Ekim 1923'te** İstanbul'u tamamen boşalttı. Saltanatın da kaldırılmış olmasıyla yeni devletin başkentinin neresi olacağı tartışıldı. Bazı çevreler İstanbul'un başkent kalmasını istedi. Oysa TBMM'nin Ankara'da açılması, bu şehre **fiilen hükûmet merkezi** olma niteliği kazandırmıştı. Mustafa Kemal ise İstanbul'u **güvenlik** nedeniyle uygun bulmadı: Boğazlar saldırıya açıktı.

Mustafa Kemal, 1919'da Vahdettin'le görüşürken padişahın gözlerinin sürekli saraydan görünen **düşman gemilerine** kaydığını fark etmişti. 16 Ocak 1923'te İzmit'te şöyle dedi: "Bir geminin topundan telaşa düşecek bir yerde, İstanbul'da, hükûmet merkezi olmaz."

DİKKAT!

Ankara 27 Aralık 1919'da **Temsil Heyeti'nin merkezi** oldu. TBMM'nin açılmasıyla (1920) **fiilen**, 13 Ekim 1923'teki TBMM kararıyla **hukuken** başkent oldu.

Bozkırdan başkente: Ankara, 1923 (temsilî)

Ankara neden başkent oldu?	Etken
Temsil Heyeti 27 Aralık 1919'da buraya geldi; halk Millî Mücadele'yi destekledi.	Siyasi
TBMM burada açıldı, Kurtuluş Savaşı buradan yönetildi.	Siyasi
Anadolu'nun ortasında, savunması kolay ve güvenli	Askerî, coğrafi
Anadolu'nun önemli demir yolu hatları buradan geçiyordu.	Ulaşım
Ülkenin birçok yerine telgraf hattı vardı.	Haberleşme

TBMM kararıyla başkent

Mustafa Kemal, Lozan'dan sonra başkentin resmen belirlenmesi gerektiğini, bu seçimde **coğrafi durum ve askerî stratejinin** en büyük önemi taşıdığını belirtti. Dışişleri Bakanı **İsmet (İnönü) Paşa** ve bazı milletvekilleri **9 Ekim 1923'te** teklif verdi. **13 Ekim 1923'te** TBMM'nin kabul ettiği "Türkiye Devleti'nin idare merkezi Ankara şehridir." kararıyla Ankara başkent oldu; başkent sorunu Cumhuriyet'in ilanından **16 gün önce** çözüldü. Bozkır şehri görünümündeki Ankara, yatırımlar ve imar çalışmalarıyla kısa sürede **modern bir şehre** dönüştü.

A+ LGS'DE ÇIKABİLİR

Ankara'nın başkent seçilmesinde **jeopolitik** (coğrafi, askerî, stratejik) faktörler rol oynadı. Bu gelişme **cumhuriyetçilik** ilkesiyle ilgilidir.

Bir benzetme

Bir takımın kaptanı, rakibin her an içeri girebileceği kapısı açık bir odada strateji kurmaz. İstanbul denizden gelecek bir saldırıya açıktı. Ankara ise ülkenin ortasında, yolların ve telgraf tellerinin buluştuğu güvenli bir "karargâh" gibiydi.

Mustafa Kemal, Ankara'da Meclis binası önünde halkı selamlıyor, 1923 (temsilî)

Cumhuriyet'in İlanı

Adı konmamış cumhuriyet

Mustafa Kemal, **Amasya Genelgesi'nde** millî egemenlik düşüncesini üstü kapalı vurgulamış, **Erzurum Kongresi** sırasında zaferden sonra hükûmet şeklinin cumhuriyet olacağını söylemişti. 23 Nisan 1920'den beri ülkeyi yöneten TBMM Hükûmeti millî egemenliğe dayanıyordu. 1921 Anayasası'ndaki "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir." ifadesi, rejimin **ilan edilmemiş bir cumhuriyet** olduğunu gösteriyordu. Ancak birlik ve beraberliği bozmamak için anayasaya "cumhuriyet" kelimesi yazılmadı.

DİKKAT!

Meclis hükûmeti sistemi: Bakanlar meclis tarafından **tek tek** seçilir. Bu sistem hükûmet kurmayı ve sürdürmeyi zorlaştırıyordu.

Neden gerekliydi?

- Devletin **adı ve rejimi** belli değildi.
- Saltanat kalkınca **devlet başkanının** kim olduğu belirsizdi; Meclis Başkanı hem devlet hem hükûmet başkanıydı.
- **Meclis hükûmeti sistemi** yürütmeyi aksatıyordu.
- **27 Ekim 1923'te** Fethi (Okyar) Bey Hükûmeti istifa etti, yenisi kurulamadı: **hükûmet bunalımı**. Mustafa Kemal'e göre asıl sorun bir **rejim bunalımıydı**.

Adım adım 29 Ekim

1.4.1923	Seçimlerin yenilenmesine karar verildi.
11.8.1923	II. TBMM toplandı; ilk iş Lozan'ı onayladı.
13.10.1923	Ankara başkent ilan edildi.
28.10.1923	Çankaya'da: "Efendiler, yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz." İsmet Paşa ile kanun tasarısı hazırlandı.
29.10.1923	Anayasa değişikliği kabul edildi, **Cumhuriyet ilan edildi**.

29 Ekim 1923 gecesi Ankara (temsilî)

Tasarının maddeleri

- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Hükûmet şekli **cumhuriyettir**.
- Başkent Ankara, resmî dil Türkçe, din İslam'dır.
- Devlet TBMM tarafından yönetilir. **Cumhurbaşkanını TBMM seçer**. Cumhurbaşkanı devletin başkanıdır; gerektiğinde **Meclise ve Bakanlar Kuruluna** da başkanlık eder.
- Devlet, idari birimleri **Bakanlar Kurulu** aracılığıyla yönetir.

Sonuçları

- Devletin **adı** (Türkiye Cumhuriyeti) ve **rejimi** belli oldu.
- Meclis hükûmeti yerine **kabine sistemine** geçildi; güçler ayrılığı yolunda adım atıldı.
- Hükûmetler artık "Cumhuriyet hükûmeti" diye anıldı.
- **Devlet başkanlığı sorunu** çözüldü.
- **Millî egemenlik** büyük ölçüde gerçekleşti.
- Mustafa Kemal **158 milletvekilinin oyuyla** ilk cumhurbaşkanı oldu; **İsmet Paşa** ilk başbakan, **Fethi (Okyar) Bey** Meclis Başkanı.

A+ LGS'DE ÇIKABİLİR

Cumhuriyet'in ilanı **cumhuriyetçilik** ilkesiyle ilgilidir. "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir, dedikten sonra bu cumhuriyettir; **doğan çocuğun adıdır**." (Abdurrahman Şeref)

Sorun → çözüm:
Rejim belirsiz → **cumhuriyet ilan edildi**
Devlet başkanı belirsiz → **cumhurbaşkanlığı makamı**
Meclis hükûmeti tıkandı → **kabine sistemi**

Halifeliğin Kaldırılması

Halifelik nedir?

Hz. Muhammed'in 632'de vefatından sonra ortaya çıkan, İslam devleti yöneticilerine verilen unvandır. **Yavuz Sultan Selim'in 1517 Mısır Seferi** ile Memlûk Devleti yıkıldı, halifelik Osmanlı padişahlarına geçti. I. Dünya Savaşı'nda V. Mehmed Reşad'ın **cihat çağrısı** İslam dünyasında karşılık bulmayınca halifeliğin önemini yitirdiği görüldü.

BUNU UNUTMA

Mustafa Kemal'e göre saltanat kalkınca, aynı nitelikte bir makam olan **halifelik de aslında ortadan kalkmıştı**; uygun zamanda açıklanması yeterliydi.

Neden kaldırıldı?

- Halife Abdülmecid Efendi **cuma selamlıkları** düzenliyor, yazışmalarında **"han"** unvanını kullanıyor, devlet başkanı gibi davranıyordu.
- **Cumhuriyet karşıtları**, saltanat ve hilafet yanlıları halifenin etrafında toplanıyordu.
- Halifenin varlığı **çift başlı yönetim** algısı doğuruyordu.
- Bazı Avrupa devletleri halifeliği bahane ederek **iç işlere karışmak** istiyordu.
- I. Dünya Savaşı'ndaki cihat çağrısının karşılık bulmaması, halifeliğin İslam dünyasında **etkisini yitirdiğini** göstermişti.

Sonuçları

- **Laik devlete** geçişte önemli adım atıldı; din ve devlet işleri ayrıldı.
- Yapılacak **inkılapların önündeki engel** kalktı.
- Yönetimde iki başlılığa yol açabilecek sorun çözüldü.
- **Millî egemenlik** ve cumhuriyet rejimi güçlendi.

3 Mart 1924: Halk Fırkasından **53 milletvekilinin** verdiği kanun teklifi kabul edildi ve **halifelik kaldırıldı**. Aynı gün çıkarılan bir kanunla Halife Abdülmecid Efendi ve **bütün Osmanlı hanedanı yurt dışına** çıkarıldı. Aynı gün çıkan kanunlar devletin **çağdaş ve laik** bir yapıya kavuşmasında önemli rol oynadı.

A+ LGS'DE ÇIKABİLİR

Halifeliğin kaldırılması **laiklik** ve **cumhuriyetçilik** ilkeleriyle ilgilidir.

Aynı gün çıkan kanunlar (3 Mart 1924)

Kaldırılan	Görevi neydi?	Yerine kurulan ve amacı	İlke
Halifelik	İslam dünyasının dinî liderliği	Yerine kurum yok; hanedan yurt dışına çıkarıldı.	Laiklik, cumhuriyetçilik
Şer'iye ve Evkâf Vekâleti	Vakıfların, eğitim ve din kurumlarının yönetimi; din ve devlet işleri birlikte yürütülüyordu.	**Diyanet İşleri Başkanlığı** (ilk başkan Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi): inanç, ibadet ve ahlak işleri, ibadethanelerin denetimi. **Vakıflar Genel Müdürlüğü:** vakıf işleri ve malları.	Laiklik
Erkân-ı Harbiye Vekâleti	Askerî birimlerin işleyişi ve denetimi; başkanı Bakanlar Kurulunda yer alıyordu.	**Genelkurmay Başkanlığı** (ilk başkan Mareşal Fevzi Çakmak). 1920'de kurulan Millî Savunma Bakanlığı daha işlevsel oldu. **Ordu siyasetten ayrıldı**, modernleşti.	Cumhuriyetçilik
Eğitimdeki ikilik	Farklı türde ve denetimsiz okullar	**Tevhid-i Tedrisat Kanunu**: bütün okullar Maarif Vekâletine bağlandı (eğitim konusunda).	Laiklik, milliyetçilik, halkçılık

1921 ve 1924 Anayasaları

Anayasa nedir?

Bir devletin **yönetim biçimini**, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin nasıl kullanılacağını ve vatandaşların **temel hak ve ödevlerini** belirleyen temel yasadır. Osmanlı'nın ilk anayasası **1876 Kanun-ı Esasi'dir**.

1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye, 20 Ocak 1921) I. İnönü Savaşı'ndan sonra, savaş şartlarında hazırlandı; kısa ve öz maddelerden oluşuyordu. **Vatandaşların hak ve özgürlüklerine yer verilmemişti.** Zafer ve Cumhuriyet'in ilanı yeni, kapsamlı bir anayasayı zorunlu kıldı: **1924 Anayasası 20 Nisan 1924'te** kabul edildi.

BUNU UNUTMA

T.C. anayasaları: 1921, 1924, 1961, 1982. 1924 Anayasası 1960 askerî müdahalesine kadar yürürlükte kaldı.

Konu	1921 Anayasası	1924 Anayasası
Egemenlik	Kayıtsız şartsız milletindir.	Kayıtsız şartsız milletindir.
Devletin şekli	Yazılmadı (adı konmamış cumhuriyet)	**Cumhuriyettir.**
Güçler	Yasama ve yürütme BMM'dedir (**güçler birliği**). Hükûmet "BMM Hükûmeti" adını taşır.	Yasama ve yürütme Meclistedir; Meclis yürütmeyi **hükûmet** aracılığıyla kullanır. **Yargı bağımsız mahkemelere** aittir.
Seçim	Milletvekili seçimi **iki yılda bir**; seçme ve seçilme hakkı erkeklerin	Milletvekilleri **dört yılda bir** seçilir; seçme yaşı 18, seçilme yaşı 30 (1934'te seçme yaşı 22 oldu). Seçme ve seçilme hakkı başlangıçta erkeklerin
Din	Din hükümlerinin uygulanması BMM'ye aittir.	Devletin dini İslam'dır (1928'de çıkarıldı).
Hak ve özgürlükler	Yer verilmedi.	Yer verildi: Cana, mala, ırza, konuta dokunulamaz; mahkemeler herkese açıktır.

1924'ten bazı maddeler

- Türkiye Devleti bir **cumhuriyettir**.
- Resmî dil Türkçe, başkent Ankara'dır. (Millî marş hükmü bu anayasada yoktur.)
- TBMM milletin **tek ve gerçek temsilcisidir**.
- Din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese **"Türk"** denir.

1924 Anayasası'nda yapılan değişiklikler

1928 "Devletin dini İslam'dır." ibaresi çıkarıldı (10 Nisan).
1934 Kadınlara **milletvekili seçme ve seçilme hakkı** verildi (5 Aralık); seçme yaşı 22 oldu.
1937 **Atatürk ilkeleri** anayasaya girdi (5 Şubat).

A+ LGS'DE ÇIKABİLİR

1924 Anayasası, 1921'e göre **daha demokratik** ve kapsamlıdır: Cumhuriyeti, bağımsız yargıyı ve temel hak ve özgürlükleri güvenceye aldı.

Güçler birliği mi, ayrılığı mı?

1921'de yasama ve yürütme tek elde, Mecliste toplanmıştı (**güçler birliği**); savaş şartlarında hızlı karar almak için gerekliydi. 1924'te yargı bağımsız mahkemelere bırakıldı, yürütme hükûmet eliyle kullanıldı. Bu, **güçler ayrılığına** doğru atılmış bir adımdır.

1924'te neden yeni bir anayasa gerekti?

- **Olağanüstü dönem** için yapılan 1921 Anayasası yetersiz kaldı.
- **Cumhuriyet ilan edildi**; yeni rejim anayasaya yazılmalıydı.
- Vatandaşların **hak ve özgürlükleri** anayasada yer almalıydı.

Siyasi İnkılaplar Tablosu

Tarih	İnkılap	Amacı / nedeni	Sonucu	İlke
1 Kasım 1922	**Saltanatın kaldırılması**	Millî egemenliği sağlamak, Lozan'da ikiliği önlemek	Osmanlı Devleti resmen sona erdi; iki başlılık bitti.	Cumhuriyetçilik, laiklik
13 Ekim 1923	**Ankara'nın başkent olması**	Güvenli ve merkezî bir yönetim merkezi belirlemek	Yeni devletin yönetim merkezi TBMM kararıyla belirlendi.	Cumhuriyetçilik
29 Ekim 1923	**Cumhuriyet'in ilanı**	Rejim ve devlet başkanlığı sorununu, hükûmet bunalımını çözmek	Devletin adı ve rejimi belirlendi; kabine sistemine geçildi.	Cumhuriyetçilik
3 Mart 1924	**Halifeliğin kaldırılması**	Cumhuriyeti korumak, iki başlılığı ve dış müdahaleyi önlemek	Laik devlete geçiş; inkılapların önü açıldı.	Laiklik, cumhuriyetçilik
3 Mart 1924	**Şer'iye ve Evkâf Vekâletinin kaldırılması**	Din işlerini siyasetin dışında tutmak	Diyanet İşleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kuruldu.	Laiklik
3 Mart 1924	**Erkân-ı Harbiye Vekâletinin kaldırılması**	Orduyu siyasetten ayırmak, modernleştirmek	Genelkurmay Başkanlığı kuruldu.	Cumhuriyetçilik
20 Nisan 1924	**1924 Anayasası**	Cumhuriyete ve inkılaplara uygun kapsamlı anayasa yapmak	Cumhuriyet, bağımsız yargı, hak ve özgürlükler güvenceye alındı.	Cumhuriyetçilik

Millî egemenlik merdiveni

Amasya Genelgesi (millî irade) → **Erzurum ve Sivas kongreleri** → **TBMM'nin açılması** (1920) → **1921 Anayasası** (egemenlik milletindir) → **saltanatın kaldırılması** (1922) → **Cumhuriyet'in ilanı** (1923) → **halifeliğin kaldırılması** (1924) → **kadınlara siyasi haklar** (1930-1934). Her basamak millî egemenliği biraz daha güçlendirdi.

ÖNEMLİ

Siyasi alandaki inkılapların hepsinin ortak amacı **millî egemenliği** kurmak ve korumaktır.

Saltanat mı, halifelik mi?

Saltanat siyasi güçtür (padişahlık), 1922'de kaldırıldı. **Halifelik** dinî liderlik makamıdır, 1924'te kaldırıldı. Saltanat kalkınca Osmanlı Devleti sona erdi; halifelik kalkınca **laikliğe** giden yol açıldı.

Meclis hükûmeti mi, kabine mi?

Meclis hükûmetinde bakanları Meclis tek tek seçer. **Kabine sisteminde** başbakan bakanlarını belirler, hükûmet topluca kurulur. Kabine sistemine **Cumhuriyet'in ilanıyla** geçildi.

Kavram kutusu

Rejim: Devletin yönetim biçimi. **Millî egemenlik:** Yönetme yetkisinin millete ait olması. **Meclis hükûmeti:** Bakanların meclisçe tek tek seçildiği sistem. **Kabine sistemi:** Hükûmetin başbakan önderliğinde topluca kurulması. **Anayasa:** Devletin temel yasası. **Halife:** İslam dünyasının dinî lideri sayılan kişi.

Notlarım

Kendimi Deniyorum

A. Doğru mu, yanlış mı?

Cümle doğruysa "D", yanlışsa "Y" yazınız.

☐ 1. Saltanat kaldırıldığında halifelik de kaldırılmıştır.
☐ 2. Ankara 13 Ekim 1923'te başkent olmuştur.
☐ 3. Cumhuriyet'in ilanıyla kabine sistemine geçilmiştir.
☐ 4. Erkân-ı Harbiye Vekâleti yerine Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.
☐ 5. 1921 Anayasası'nda vatandaşların hak ve özgürlüklerine yer verilmiştir.

B. Eşleştirelim

Kavramın harfini ilgili açıklamanın başındaki kutuya yazınız.

A) Saltanat	☐	İnanç, ibadet ve ahlak işlerini yürüten kurum
B) Halifelik	☐	Ordunun siyasetten ayrılmasını sağlayan kurum
C) Genelkurmay	☐	Cumhuriyet'in ilanıyla geçilen hükûmet sistemi
D) Diyanet	☐	Yönetimin bir hanedanda babadan oğula geçmesi
E) Kabine	☐	1517'de Osmanlı padişahlarına geçen dinî unvan

C. Boşlukları dolduralım

Kelimeler: **53** **Abdülmecid** **İsmet Paşa** **1928**

1. Saltanattan sonra halife seçilen kişi ..... Efendi'dir.
2. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı ..... olmuştur.
3. "Devletin dini İslam'dır." ibaresi ..... yılında çıkarıldı.
4. Halifeliğin kaldırılması teklifini ..... milletvekili verdi.

D. Bilgimi yazıyorum

1. Saltanatın kaldırılmasının iki nedenini yazınız.

2. Ankara'nın başkent seçilmesinde etkili olan iki faktörü yazınız.

3. Cumhuriyet'in ilanının iki sonucunu yazınız.

4. Halifeliğin kaldırılması hangi iki Atatürk ilkesiyle ilgilidir? Nedenini yazınız.

Bu konunun şarkısını Onur Akmeşe YouTube kanalından dinlemeyi unutmayın!